

ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ АПН УКРАЇНИ

В. Тушева

**ТУШЕВА
ВІКТОРІЯ ВОЛОДИМИРІВНА**

УДК 371.03

**ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ АКТИВНОСТІ
УЧНІВ МОЛОДШИХ КЛАСІВ
У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ
ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОЇ СПРЯМОВАНOSTІ**

(на матеріалі музичного мистецтва)

13.00.01 – Теорія і історія педагогіки

Автореферат дисертації
на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 1997

Кв. 38 370

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Харківському державному педагогічному університеті ім. Г.С. Сковороди.

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор ТЮРИНА Валентина Олександрівна, Університет внутрішніх справ МВС України, професор кафедри психології і педагогіки.

Офіційні опоненти:

- доктор педагогічних наук, професор РУДНИЦЬКА Оксана Петрівна, Державний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова, завідувача кафедрою музичних інструментів;
- кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник БІБК Надія Михайлівна, Інститут педагогіки АПН України, завідувача лабораторією навчання і виховання молодших школярів

Провідна установа:

Київський університет ім. Тараса Шевченка, кафедра педагогіки.

Захист відбудеться «26» серпня 1997 р. о 14⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 01.32.02 в Інституті педагогіки АПН України за адресою: 252001, м.Київ-001, вул. Трьохсвятительська, 8.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Інституту педагогіки АПН України за адресою: 252001, м.Київ-001, вул. Трьохсвятительська, 8.

Автореферат розісланий 25 серпня 1997 р.

Вчений секретар

ЛННБ України ім.В.Стефаніка

Легкий М.П.

00751205 (К)

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Актуальність проблеми. В сучасних умовах значно підвищився інтерес дослідників до проблеми творчої діяльності і всебічного розвитку особистості. У зв'язку з цим все більшої теоретичної і практичної значущості набувають питання залучення учнів до вказаної діяльності на всіх етапах навчання; створення необхідних умов для формування і розвитку творчої активності як якості особистості.

Розробка нових педагогічних технологій у навчанні та вихованні зумовлена соціальним наказом суспільства школі, який пов'язан з необхідністю формування засобами мистецтва естетично та емоційно розвинутої, високо культурної особистості, що відобразилось у Державній програмі "Освіта" /1994 р./. Особливе місце у розв'язанні даної проблеми посідають предмети художньо-естетичного циклу. Все гостріше відчувається необхідність пошуку шляхів підвищення ефективності їх викладання, постійного удосконалення засобів і методів виховання творчості, активного впливу на емоційну та інтелектуальну сфери учнів засобами музики, літератури і образотворчого мистецтва.

Питання формування творчої активності особистості знайшло відображення в роботах вітчизняних вчених. Педагогічний аспект проблеми розкрито в роботах М.О.Данілова, В.І.Коротяєва, Л.Л.Момот, В.Ф.Паламарчук, П.І.Підкасистого, О.Я.Савченко, Т.І.Шамової; психологічні основи висвітлено Б.Г.Ананьєвим, Д.Б.Богоявленською, Л.С.Виготським, Л.Т.Котляровою, В.А.Крутецьким, Н.І.Литвиною, Я.А.Пономарьовим, С.Л.Рубінштейном, Р.О.Семеновом.

В роботах Ф.Я.Байкова, І.І.Кірсанова, І.А.Редковець, Т.І.Шамової, Г.І.Шукіної досліджувались структура і рівні пізнавальної активності, дана характеристика зазначеної якості особистості.

Творчу активність необхідно розглядати в єдності двох її сторін: по-перше, це ініціативність, енергійність, самостійність творчих дій і поведінки, спонукаючим мотивом яких служить потреба в самореалізації, тобто те, що пов'язано з поняттям "активність"; по-друге, це комплекс якостей і властивостей особистості, який сприяє повній реалізації творчого потенціалу і виражається в оригінальному, своєрідному, нешаблонному, а також асоціативно-му мисленні і емоційності, тобто те, що пов'язано з поняттям "творчість".

Завдання удосконалення навчального процесу потребує розроб-

ЛНБ ім. В. Стефанишина

ДНУ

ки нових і переосмислення вже знайомих підходів до розв'язання даної проблеми.

Попри всю ґрунтовність і глибину зазначених досліджень потребують уточнення і подальшого осмислення такі питання: сутність поняття "творча активність"; вплив особливостей організації навчально-пізнавальної діяльності на її формування; значення завдань художньо-естетичної спрямованості для розвитку даної якості особистості, яка є однією із проявів креативності; виявлення педагогічних умов і ефективності формування творчої активності.

Важливою проблемою є розробка системи завдань, які потребують комплексного використання різних видів мистецтва і сприяють розвитку емоційно-чуттєвої сфери, художнього сприйняття, асоціативного мислення, уявлення і творчої активності як якості особистості. На нашу думку, одним із засобів формування останньої є творчі завдання художньо-естетичної спрямованості, виконання яких веде до розвитку вказаних якостей і властивостей особистості, а також до оволодіння знаннями і новими способами відповідної діяльності /уміння відходити від шаблону, своєрідно виконувати завдання, асоціативно мислити, уміння емоційно сприймати твори музичного, літературного, образотворчого мистецтва/. Все це дає можливість говорити про такі функції зазначених завдань: формуюча, розвиваюча, освітня, діагностична, функції активізації діяльності та контролю. Сказане зумовлює необхідність удосконалення засобів, методів і умов формування творчої активності.

Проблемі дитячої музичної творчості приділялась увага в дослідженнях В.Асаф'єва, Н.Брюсовой, Н.Ветлугіної, К.Головської, Л.Дмитрієвої, Д.Кабалевського, М.Румер, Б.Теплова, Б.Яворського. В працях цих авторів розглядаються: музична творчість, як метод загальної музичної освіти /В.Асаф'єв, Н.Брюсова, М.Гнесіна/, формування музично-творчих навичок /Л.Баренбойм, Б.Яворський/, імпровізація /Б.Теплов/, вплив творчості на музичний розвиток дітей /В.Баршева, К.Головська/, пісенна дитяча творчість /Л.Горюнова, Г.Рігіна, Л.Садаян/, проблемний підхід у викладанні музики /Д.Кабалевський/, ігровий метод у розвитку музичних інтересів /Т.Жданова/, творчі здібності у пісенній діяльності /Н.Черноіватенко/, музична творчість дітей дошкільного віку /Н.Ветлугіна/.

Проблема музичної творчості також досліджувалась такими науковцями, як І.Гадалова, В.Лабунець /музично-творча активність/, М.Алейніков, О.Борисова, І.Паламарчук /музично-творчі здібності/.

В.Бабій, Л.Купріянова /творча музична діяльність/, О.Хижна /художньо-творча самостійність/. У цих роботах метою творчої діяльності було оволодіння новими уміннями і навичками, засвоєння знань, необхідних для музичної підготовки, але не приділялась увага питанням формування і розвитку якостей і властивостей творчої особистості /художньому сприйнятті, асоціативному мисленню, уявленню, емоційності і творчій активності/.

Комплексне використання таких видів мистецтва, як музика, література і образотворче мистецтво вивчалось Н.Гродзенською, Л.Бутенко, Н.Дугіною, Н.Мезурнішвілі, С.Назайкінським, Н.Терентьевою. Але в роботах цих авторів не ставилась мета розробити спеціальну систему творчих завдань художньо-естетичної спрямованості для учнів початкових класів, яка могла б використовуватись в навчально-пізнавальній діяльності дітей загальноосвітньої школи на заняттях музикою, літературою і образотворчим мистецтвом, як засіб формування творчої активності.

Тому, не зважаючи на досить докладне дослідження даної проблеми, недостатньо вивченими залишились питання про умови, методи і способи залучення учнів до творчої діяльності на уроках художньо-естетичного циклу з комплексним використанням таких видів мистецтва, як музика, література і образотворче мистецтво, що й зумовило вибір теми нашого дослідження.

Дослідження проводилось у рамках теми, включеної до плану науково-дослідної програми Міністерства освіти України /номер державної реєстрації ОІ.87.0.0071228 ВНТІЦ/.

Об'єкт дослідження - формування творчої активності учнів у процесі навчання, а предмет - організація навчальної діяльності щодо виконання завдань художньо-естетичної спрямованості як засіб формування творчої активності учнів молодших класів.

Мета дослідження - теоретично обґрунтувати і експериментально перевірити доцільність використання завдань художньо-естетичної спрямованості з метою формування творчої активності учнів початкових класів.

Гіпотеза дослідження - ефективне формування і розвиток творчої активності учнів молодших класів можливі за умов організації їх навчально-пізнавальної діяльності за допомогою використання системи завдань художньо-естетичної спрямованості, які

- потребують активного ставлення до них школярів, самостійності і нестандартного підходу до їх виконання, сприяють формуванню

потреби та інтересу до творчої діяльності;

- реалізують такі дидактичні функції, як розвиток якостей особистості, а саме, творчої активності, активізація самостійної пізнавальної діяльності, закріплення і контроль теоретичних знань і практичних навичок, а також діагностики;

- мають характеристики: комплексність, багатофункціональність, цікавість і новизу, можливість використання їх на заняттях з різних предметів художньо-естетичного циклу.

У відповідності з метою і гіпотезою дослідження визначено завдання:

1. На основі аналізу психолого-педагогічної та методичної літератури і узагальнення досвіду роботи вчителів уточнити сутність творчої активності, розкрити психолого-педагогічні основи її формування і розвитку, розробити критерії і рівні сформованості зазначеної якості особистості.

2. Розкрити вплив особливостей організації навчальної діяльності на формування творчої активності; обґрунтувати необхідність використання завдань художньо-естетичної спрямованості як засобу організації діяльності з метою формування творчої активності.

3. Виявити сутність вказаних завдань і науково обґрунтувати необхідність комплексного використання різних видів мистецтва при їх розробці.

4. Експериментально дослідити вплив вищевказаних завдань на формування творчої активності учнів молодших класів.

5. Розробити методичні рекомендації щодо використання завдань художньо-естетичної спрямованості для учнів початкових класів.

Методологічну основу дослідження становлять основні положення педагогічної і психологічної теорії і практики щодо формування творчої особистості, принцип єдності свідомості і діяльності, системно-діяльнісний підхід до вивчення явищ дійсності.

Теоретичною базою дисертації стали твори основоположників світової теорії творчості /Платон, Сократ, І.Кант, Ф.Шелінг, С. Кьєркегор, М.Хайдеггер/; видатних вітчизняних філософів /С.Гольдентрихт, М.Каган, Б.Кедров, О.Коршунов/; психологів /Л.Виготський, О.Леонтьєв, Я.Пономарьов, С.Рубінштейн/, педагогів /М.Данілов, Д.Ельконін, М.Махмутов, Т.Шамова/; дослідників музичного виховання /О.Апраксина, Б.Асаф'єв, Л.Баренбойм, Н.Ветлугіна, З.Кодай, К.Орф, В.Шацька, Б.Яворський.

Вивченням проблеми дослідження ґрунтувалось також на зміс-

товних наукових працях відомих українських вчених з питань дитячої музичної творчості /М.Алейніков, О.Борисова, Л.Масол, І.Паламарчук/ та естетичного виховання /І.Зязюн, Л.Коваль, В.Кудін, О.Рудницька/.

Для вирішення поставлених завдань і перевірки гіпотези були використані такі методи дослідження:

а/ теоретичні: аналіз психолого-педагогічної літератури, осмислення новаторського і передового педагогічного досвіду з досліджуваної проблеми; аналіз та узагальнення одержаної інформації, експериментальних даних; класифікація, індукція, дедукція, побудова аналогій, моделювання, порівняння.

б/ емпіричні: методи діагностики та масового збору інформації /тестування за методами Роршаха, Е.Торренса, адаптовані у відповідності із завданнями нашого дослідження; анкетування, бесіди/; спостереження, моделювання, експериментальні методи /діагностичний, констатуючий, формулюючий експерименти/ ; праксиметричні методи /аналіз продуктів діяльності учнів/; методи математичної обробки результатів.

Дослідження проводилось поетапно.

На першому етапі /1992-1993 рр./ вивчалась філософська, психологічна, педагогічна, а також методична література по проблемі; аналізувався досвід роботи вчителів художньо-естетичного циклу; проводився констатуючий і орієнтовний види експерименту на базі класів СШ №36 м.Харкова; розроблялись критерії сформованості творчої активності учнів, а також система завдань художньо-естетичної спрямованості для учнів молодших класів, яка урахувала вікові та індивідуальні особливості учнів, види і способи творчої діяльності.

На другому етапі /1993-1995 рр./ на основі аналізу досліджень з даної проблеми і творчого узагальнення передового педагогічного досвіду, досягнень в галузі мистецтвознавства, педагогіки і психології, виявлялись психолого-педагогічні фактори, які впливають на формування творчої активності як якості особистості учнів молодших класів.

Проводився формулюючий експеримент, мета якого - виявити ефективність розробленої системи зазначених завдань, який проводився на уроках художньо-естетичного циклу у СШ №124, І41 м.Харкова, а також у Недільній школі при Свято-Пантелеймонівському храмі в процесі роботи з дитячим хором. Результати цього етапу експерименту відображені у відповідних публікаціях.

На третьому етапі дослідження /1995-1996 рр./ ставилась мета здійснити апробацію одержаних результатів і впровадити їх у практику. Експериментально виявлялись умови ефективного використання завдань художньо-естетичної спрямованості як засобу формування творчої активності. Проведено було 176 занять, охоплено експериментальною роботою 236 учнів, проаналізовано 1870 робіт.

Одержані результати знайшли своє відображення у науково-методичних рекомендаціях, статтях та інших публікаціях.

Наукова новизна дослідження: теоретично і експериментально обґрунтовано необхідність організації навчальної діяльності за допомогою системи завдань художньо-естетичної спрямованості як способу формування творчої активності учнів молодших класів.

Теоретичне значення дослідження - уточнено теоретичні положення, що стосуються сутності творчої активності учнів молодших класів, розроблено критерії її сформованості; розкрито психолого-педагогічні умови ефективного застосування завдань художньо-естетичної спрямованості; визначено їх дидактичні функції /розвитку якостей творчої особистості, активізації самостійної пізнавальної діяльності, закріплення і контролю теоретичних знань і практичних навичок, діагностики/ і характеристики /комплексність, багатофункціональність, цікавість і новизна, можливість використання на заняттях з різних предметів художньо-естетичного циклу/.

Практичне значення: одержані результати дослідження і розроблена система творчих завдань художньо-естетичної спрямованості можуть бути використані у шкільній практиці з метою формування творчої активності учнів початкових класів.

За матеріалами дослідження нами розроблено та впроваджено у практику методичні рекомендації вчителям музики "Завдання художньо-естетичної спрямованості як засіб формування творчої активності учнів 7-10 річного віку".

Особистий внесок дисертанта полягає в обґрунтуванні основних положень формування творчої активності як результату спеціально організованої навчально-пізнавальної діяльності на основі використання завдань художньо-естетичної спрямованості; у розробці критеріїв і рівнів вказаної якості особистості; в розробці і впровадженні методичних рекомендацій щодо формування творчої активності учнів початкової школи.

Вірогідність результатів дослідження забезпечується методологічним обґрунтуванням основних положень теорії і методики дослід-

дження; використанням комплексу взаємодоповнюючих методів дослідження; системним аналізом теоретичного та емпіричного матеріалів; адекватністю логіки дослідження його меті, предмету і завданням; повнотою одержаних дослідницьких матеріалів; поєднанням кількісного і якісного аналізу одержаних результатів.

Апробація і впровадження результатів у практику. Про результати дослідження ми доповідали на Міжнародних і обласних науково-практичних конференціях: м.Тернопіль /1994 р./, м.Луцьк /1995 р./, м.Житомир /1995 р./, м.Москва /1994 р./, м.Слав'янськ /1996 р./, м.Харків /1994-1996 рр./, м.Київ /1997 р./. Основні теоретичні положення і висновки обговорювались на педагогічних читаннях і науково-практичних конференціях працівників освіти м.Харкова.

Впровадження результатів дослідження здійснювалось в 1993 - 1997 рр., зміст яких опублікован в 9 статтях, 1 тезах і в методичних рекомендаціях. Ці рекомендації розроблені на основі узагальнення результатів дослідження і використовуються в середніх, музичних школах і студіях м.Харкова.

На захист виносяться такі основні положення:

1. Творчу активність треба розглядати як якість особистості, сутність якої полягає у готовності /здатності і прагненні/ свідомо і добровільно, за внутрішнім переконанням здійснювати ініціативні, новаторські дії у самих різних галузях людської діяльності. Формування цієї якості особистості здійснюється у процесі діяльності, спрямованої на виконання творчих завдань, є її результатом, отже, рівень сформованості творчої активності визначається особливостями організації цієї діяльності.

2. Організація навчально-пізнавальної діяльності, яка сприяє успішному формуванню творчої активності, передбачає врахування вимог /формування потреби та інтересу до творчої діяльності, нестандартного підходу до виконання творчих завдань і самостійності, активного ставлення до них учнів/, виконання яких можливе в разі використання системи завдань художньо-естетичної спрямованості.

3. Творчі завдання художньо-естетичної спрямованості - це завдання, виконання яких веде до формування і розвитку якостей особистості, а також до оволодіння знаннями і новими способами творчої діяльності; застосування цих завдань дозволяє урахувати психолого-педагогічні фактори, які зумовлюють успішне формування творчої активності учнів молодших класів.

4. Формування творчої активності здійснюється успішніше, якщо виконуються умови, які дозволяють більш повно реалізувати дидактичні функції завдань художньо-естетичної спрямованості /формуючу, розвиваючу, освітню, діагностичну, функції активізації діяльності та контролю/; до числа таких умов відносяться, зокрема, комплексність, багатфункціональність, незвичайність і новизна змісту зазначених завдань, можливість використання їх на заняттях з різних предметів художньо-естетичного циклу.

Дисертація складається з вступу, двох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел і 5 додатків. Робота має за обсягом 180 сторінок, 26 таблиць, 9 гістограм, 367 найменувань в списку використаних літературних джерел.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено проблему, об'єкт, предмет, мету, завдання дослідження, методологічну основу і методи дослідження, його наукову новизну, теоретичне і практичне значення, сформульовано положення, які виносяться на захист.

У першому розділі - "Формування творчої активності учнів як педагогічна проблема" - розкриваються основні аспекти проблеми формування творчої особистості учнів; висвітлюються історія і стан розробленості досліджуваної проблеми у філософській, психолого-педагогічній і методичній літературі; аналізуються ключові поняття - творча активність, творча діяльність, творчі завдання, зокрема, художньо-естетичної спрямованості; визначено основні структурні компоненти вищевказаної діяльності, її механізми; розглянуто творчу активність як якість особистості, яка формується у процесі цієї діяльності. Аналіз наукових джерел свідчить, що проблема формування і розвитку вказаної якості особистості досліджувалась з різних позицій - гносеологічної, біологічної, фізіологічної, психологічної, педагогічної і методичної. Однак серед психолого-педагогічних джерел ми не знайшли праць, у яких розглядалось би формування творчої активності як якості особистості на заняттях художньо-естетичного циклу, при використанні у комплексі таких видів мистецтва, як музика, література і образотворче мистецтво.

На підставі ряду досліджень /О.М.Леонтьєва, С.Л.Рубінштейна/, які показали, що розвиток тієї чи іншої якості особистості має місце тільки в процесі відповідної діяльності, можна стверджувати,

що творча активність формується в процесі відповідної діяльності і детермінується особливостями організації останньої. Тому між рівнем сформованості творчої активності і організацією навчально-пізнавальної діяльності, її характером спостерігається діалектична залежність.

Ряд психолого-педагогічних робіт /Д.Б.Богоявленської, І.Я.Лернера, Я.А.Пономарьова/ дозволили нам вважати, що такі поняття, як "творчість", "творча діяльність" і "продуктивна діяльність" є близькоположеними, але не тотожними. Творчістю ми називаємо такий процес людської, зокрема, учнівської, діяльності, який потребує від суб'єкту нестандартного, нешаблонного, оригінального виконання того чи іншого завдання.

У працях багатьох дослідників /Д.Б.Богоявленської, І.А.Редковець, І.І.Родак, Т.І.Шамоваої, Г.І.Шукіної/ творча активність вважається найвищим рівнем пізнавальної активності учнів, яку треба розглядати і як мету діяльності, і як засіб її досягнення, і як результат.

Багатогранність явища даної проблеми знайшла своє відображення у визначенні цього поняття різними авторами: як якість особистості /Н.Л.Вишняков, М.О.Данілов, Ш.І.Ганелін, А.М.Матюшкін/; як творча діяльність /М.І.Махмутов, А.А.Люблинська/; як особлива потреба /Л.І.Божович/.

Як нам видається, творча активність учнів - це якість особистості, сутність якої полягає у готовності /здатності і прагненні/ свідомо й добровільно, за внутрішнім переконанням здійснювати ініціативні, новаторські дії у самих різних галузях людської діяльності; творча активність формується у процесі відповідної діяльності і знаходить своє виявлення через якість цієї діяльності /уміння відходити від шаблону, своєрідно виконувати завдання, асоціативно мислити, уміння емоційно сприймати твори музичного, літературного і образотворчого мистецтва/, сформованість потреби і інтересу до творчої діяльності, самостійність і пізнавальну активність.

В основі здатності до активної діяльності лежить самостійність. Такі автори, як М.О.Данілов, В.А.Крутецький, М.І.Махмутов відзначають генетичний зв'язок між активністю і самостійністю: чим вище рівень активності, тим більш сприятливі умови для формування та зростання самостійності учня, що в свою чергу позитивно впливає на розвиток творчих виявлень.

Творча активність передбачає певний психічний стан, який зумовлюється потребами, мотивами, інтересами, волевовими процесами. Тому для її стимулювання велике значення має сполучення в навчально-пізнавальній діяльності внутрішніх /емоційно-психічної сфери/ і зовнішніх /творчої діяльності/ факторів та цілеспрямований вплив на це сполучення.

Одержані результати свідчать про те, що одним із засобів формування творчої активності є завдання художньо-естетичної спрямованості. Показано, що функції цих завдань взаємозв'язані, взаємозумовлені і їх реалізація веде до формування творчої активності як якості особистості, а також до оволодіння новими знаннями і способами діяльності. Останнє є умовою розвитку зазначеної якості особистості, тому її формування повинно здійснюватись на основі інтенсивного оволодіння знаннями, уміннями і навичками.

Завдання художньо-естетичної спрямованості передбачають комплексне використання таких видів мистецтва, як музика, література і образотворче мистецтво, яке сприяє розвитку уявлення, емоційності, асоціативного мислення і творчої активності. Така організація навчання допомагає подолати однобокість і фрагментарність мислення, емоційну бідність, які викликані роз'єднаністю художньо-естетичних предметів. Необхідність комплексного впливу на емоційно-почуттєву сферу пояснюється психологічними особливостями сприйняття, асоціативним характером мислення, а також взаємозв'язком різних видів мистецтва.

Критеріями, які характеризують творчу активність учнів молодших класів у процесі виконання завдань художньо-естетичної спрямованості, виступають: оригінальне бачення і слухання художніх творів, що виявляється через своєрідну, нову інтерпретацію творів мистецтва і прояви свого ставлення до них; емоційність, яка проявляється у різних видах навчально-пізнавальної діяльності; здатність до узагальнення, порівняння, а також асоціативного синтезу художніх вражень; уміння самостійно виконувати творчі завдання художньо-естетичної спрямованості, виявляючи інтерес, ініціативу і потребу до різних видів діяльності і взагалі до предметів відповідного циклу.

Одержані результати свідчать, що наявність вищезазначених завдань, які дозволяють розвивати якості творчої особистості, поглибити програмні знання з предметів художньо-естетичного циклу, забезпечують формування інтересу до творчої діяльності, потребують

II

самостійності і нестандартного підходу до їх виконання, а також активного ставлення до них учнів початкових класів, сприяє формуванню творчої активності як якості особистості.

У другому розділі - "Експериментальна перевірка ефективності формування творчої активності учнів у процесі виконання завдань художньо-естетичної спрямованості" - розглядається організація, методика і хід експериментального дослідження, мета якого полягала в тому, щоб: 1/ розробити з урахуванням вікових, індивідуальних особливостей учнів молодших класів, а також видів і способів діяльності систему творчих завдань художньо-естетичної спрямованості, що ґрунтується на комплексному використанні таких видів мистецтва, як музика, література і образотворче мистецтво, і експериментально перевірити їх вплив на формування творчої активності, яка у свою чергу забезпечує більш успішний розвиток креативності, вищий рівень загальної підготовки, а також позитивно впливає на рівень захопленості і зацікавленості предметами відповідного циклу, зокрема, уроком музики; 2/ виявити умови ефективного використання цих завдань в процесі навчання; 3/ перевірити експериментально ефективність включення в навчальний процес системи вищевказаних завдань.

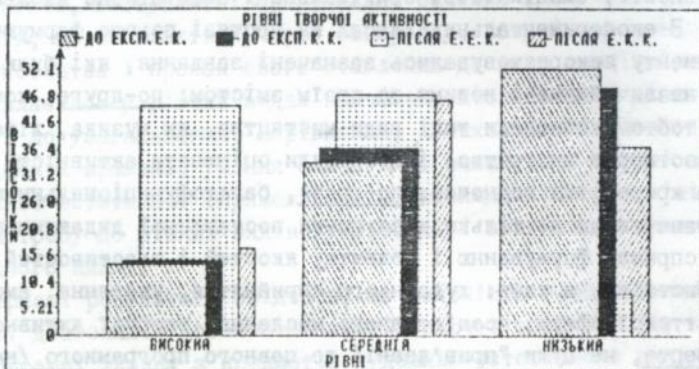
При цьому ми виходили з того, що застосування системи творчих завдань художньо-естетичної спрямованості у процесі навчання, а також урахування певних умов, дозволять більш повно реалізувати функції цих завдань, зокрема, розвиток якостей і властивостей творчої особистості, що має позитивно вплинути на формування творчої активності, критеріями якої є: інтерес до творчої діяльності, ініціативність і самостійність, інтенсивність і енергійність вказаної діяльності, емоційність, оригінальне і асоціативне мислення.

В експериментальних класах на протязі всього формуючого експерименту використовувались зазначені завдання, які були: по-перше, незвичайними і новими за своїм змістом; по-друге, комплексними, тобто охоплювали такі види мистецтва, як музика, література і образотворче мистецтво, і дозволяли оцінювати активність за кількома критеріями водночас; по-третьє, багатофункціональними, тобто забезпечували не тільки досягнення поставленої дидактичної мети, а й сприяли формуванню і розвитку якостей і властивостей творчої особистості, а саме: художнього сприйняття, уявлення, емоційно-почуттєвої сфери, асоціативного мислення, творчої активності; по-четверте, не були "прив'язані" до певного програмного /навчального/ матеріалу, отже, їх можна використовувати на заняттях з різ-

Ефективність застосування творчих завдань художньо-естетичної спрямованості

НН Критерій ПП	Рівень	Класи (%)					
		Е. (236 ч.)			К. (158 ч.)		
		до	після	$ \Delta $	до	після	$ \Delta $
1. Творч. активн.	1	13.9	44.8	30.9	14.5	17.1	2.6
	2	33.8	47	13.2	36.7	46	9.3
	3	52.1	8.1	44	48.7	37	11.7
2. Викон. завдань	1	21.6	46.3	24	23	21.7	1.3
	2	58.8	45	13.8	56	52.6	3.4
	3	19.4	8	11.4	21.5	25.6	4.1
3. Музич. підготовка	1	17.3	38.5	21.2	18.6	28.4	9.8
	2	49.6	48.6	1	48.4	44.9	3.5
	3	32.9	12.6	20.3	32.5	26.6	5.9
4. Інтерес і зацікавленість	1	12.2	69.9	57.7	11.2	13	1.8
	2	43	24.1	18.9	41.7	50.9	9.2
	3	44.7	5.9	38.8	47	36	11

Примітка: 1 - високий рівень; 2 - середній рівень; 3 - низький рівень.

них предметів художньо-естетичного циклу.

Самостійні роботи учнів перевірялись і для обробки результатів застосовувався критерій хі-квадрат. Всі результати одержані з надійністю 0,95 і відображені у 26 таблицях, 9 гістограмах.

ВИСНОВКИ

1. Творча активність учнів - це якість особистості, сутність якої полягає у готовності /здатності і прагненні/ свідомо і добровільно, за внутрішнім переконанням здійснювати ініціативні, новаторські дії у самих різних галузях людської діяльності; творча активність формується у процесі діяльності, зокрема, творчій, і знаходить своє виявлення через якість цієї діяльності /уміння відходити від шаблону, своєрідно виконувати завдання, асоціативно мислити, уміння емоційно сприймати твори музичного, літературного і образотворчого мистецтва/, сформованість потреби та інтересу до творчої діяльності, самостійність і пізнавальну активність.

2. Оскільки творча активність формується і розвивається в процесі відповідної діяльності, то вона детермінується особливостями організації останньої. Тому спеціальна організація навчально-пізнавальної діяльності учнів, спрямованої на формування творчої активності, повинна здійснюватись через використання системи завдань художньо-естетичної спрямованості, що ґрунтується на комплексному використанні таких видів мистецтва, як музика, література і образотворче мистецтво.

3. Використання вказаних завдань є доцільним, оскільки їх виконання веде до формування і розвитку якостей творчої особистості /художнього сприйняття, уявлення, емоційно-почуттєвої сфери, асоціативного мислення, творчої активності/, а також до оволодіння знаннями і новими способами творчої діяльності.

4. Одним із засобів розв'язання таких педагогічних завдань, як розвиток творчої активності, уявлення, емоційності і художнього сприйняття є мистецтво, яке виявляється через художньо-естетичний матеріал і безпосередньо самі навчальні предмети - музики, літератури і образотворчого мистецтва.

5. Ефективність використання творчих завдань художньо-естетичної спрямованості пояснюється: а/ цікавістю і новизною самого художньо-естетичного матеріалу; б/ їх багатофункціональністю; в/ комплексністю; г/ можливістю застосування на заняттях з різних предметів художньо-естетичного циклу.

6. Суттєвим є застосування не окремих завдань, а створення їх системи, яка повинна враховувати вікові і індивідуальні особливості учнів, а також види, способи і форми творчої діяльності.

7. Критеріями сформованості творчої активності виступають: інтерес до творчої діяльності, ініціативність і самостійність, інтенсивність і енергійність зазначеної діяльності, емоційність, а також оригінальне і асоціативне мислення.

8. На формування інтересу учнів до предметів художньо-естетичного циклу, а отже, і творчої активності, впливає не тільки спеціальна організація навчально-пізнавальної діяльності, а й сам відповідний матеріал, який є для учнів новим і цікавим. Що в свою чергу викликає у них бажання більше дізнатись, а також інтерес безпосередньо до самої творчої діяльності.

9. Комплексне використання таких видів мистецтва, як музика, література і образотворче мистецтво, а також творчі завдання, які потребують аналізу і порівняння засобів виразності, художніх образів і сюжетів названих видів мистецтва, впливають на розвиток асоціативного мислення, а отже, і творчої активності.

10. Одним із способів спеціальної організації навчання є використання творчих завдань, виконання яких потребує вміння незвичайно, своєрідно, по-новому виконувати завдання, що позитивно впливає на розвиток оригінального мислення як одного із критеріїв сформованості творчої активності. Використання художньо-естетичного матеріалу, виконання зазначених завдань, а також самі навчальні предмети, як види мистецтва, збагачують естетичні враження учнів і розвивають їх емоційно-почуттєву сферу.

11. Розвиток творчої активності залежить від способів діяльності. Найбільш ефективними є способи, які сприяють включенню учнів до активної, самостійної творчої діяльності. Таким чином, способи вказаної діяльності в сполученні з систематичним застосуванням завдань художньо-естетичної спрямованості забезпечують більш ефективне формування і розвиток якостей творчої особистості.

12. Дидактичними умовами формування і розвитку творчої активності учнів молодших класів є: а/ здійснення таких способів діяльності, які сприяють формуванню якостей творчої особистості, теоретичних знань; розвитку практичних умінь і навичок по кожному предмету художньо-естетичного циклу, розширенню кругозору учнів, накопиченню художніх вражень; б/ диференціація зазначених завдань з урахуванням рівня розвитку творчої активності; в/ підбір спеці-

ального ілюстративно-демонстраційного і художньо-естетичного матеріалів, який відзначається новизною і цікавістю; г/ використання спеціальних форм роботи, що сприяють створенню на уроках атмосфери творчої активності, захопленості, невимушеності /гра, казка/; д/ вибір прийомів демонстрації художньо-естетичного матеріалу з урахуванням різних видів творчої діяльності учнів; ж/ різноманітність художньої імпровізації самого педагога; з/ використання не окремих творчих завдань, а їх системи; к/ дозування включення дитячої творчості в навчальний процес, щоб не перевантажити учнів; л/ підбір сполучення різних способів діяльності учнів і визначення їх послідовності в залежності від теми, що вивчається; м/ надання учням необхідної допомоги.

13. Творчі завдання художньо-естетичної спрямованості, які потребують активного ставлення до них школярів молодших класів, самостійності та нестандартного підходу до їх виконання, сприяють формуванню потреби та інтересу до творчої діяльності; реалізують такі дидактичні функції як розвиток якостей особистості, активізація самостійної пізнавальної діяльності, закріплення і контролю теоретичних знань і практичних навичок, а також діагностики; мають характеристики: комплексність, багатофункціональність, цікавість і новизну, можливість використання їх на заняттях з різних предметів художньо-естетичного циклу, є важливішим засобом формування творчої активності.

14. Теоретичні і експериментальні дослідження дозволяють рекомендувати:

а/ систематичне включення в процес навчання творчих завдань, зокрема, художньо-естетичної спрямованості;

б/ комплексне використання художньо-естетичного матеріалу /музичного, літературного, образотворчого/ в процесі навчання;

в/ застосування в процесі виконання вищевказаних завдань таких методів і прийомів навчання, які забезпечують активне ставлення учнів до творчої діяльності.

Головна увага в нашому дослідженні була приділена формуванню творчої активності в процесі виконання творчих завдань художньо-естетичної спрямованості, на виявлення умов ефективного їх використання і застосування. Разом з тим, це дослідження не вичерпало всіх можливих аспектів розв'язання даної проблеми. Наприклад, потребують дослідження такі питання: а/ розробка творчих завдань і використання художньо-естетичного матеріалу в старших класах; б/ використан-

ня в навчанні не тільки музичного, образотворчого і літературного матеріалів, а й матеріалу, що базується на інших видах мистецтва; в/ більш широке застосування системи творчих завдань, що забезпечує міжпредметні зв'язки.

Основні результати і положення дослідження висвітленні в таких публікаціях автора:

1. Творчі завдання на уроках музики //Початкова школа. - 1997. - №6 - С.29-31.

2. Творчий підхід до внутрішньошкільного управління //Освіта і управління. - 1997. - №2 - С.102-105.

3. Завдання художньо-естетичної спрямованості як засіб формування творчої активності учнів 7-10 річного віку: Методичні рекомендації вчителям музики. - Харків: ХДПУ, 1996. - 17 с.

4. Вопросы творческого развития личности в отечественной и зарубежной литературе //Хар.гос.пед.ун-т, - Харьков, 1994. - 16 с. Рус.-Деп. в ОЦНИ "Школа и педагогика" г.Москва 29.12.94, №174-94.

5. Естетичне виховання в школі //Високі технології виховання. Матеріали I Міжнародної конференції. - Харків: ХДУ, 1995. - Ч.2., - С.107-109.

6. Самостійні пізнавальні завдання у навчальній діяльності //Психолого-педагогічні проблеми професійної освіти: науково-методичний збірник. - К.:ін-т пед.і псих.професійної освіти АПН України, 1994. - С.322-324. /у співавт./

7. Розвиток творчих якостей дитини у педагогічній практиці студентів //Педагогічні технології в сучасному вузі. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. - Луцьк: Волин.держ. ун-т, 1995, - С.39-40.

8. Значение творчества в развитии личности //Актуальні проблеми сучасної психології: Матеріали других міжнародних психологічних читань. - Харків:Ун-т Внутр.справ, 1995. - С.32-33.

9. Особенности творчества в детском возрасте //Вопросы совершенствования учебно-воспитательной работы в школе и вузе: Сб. научных статей. Вып.2. - Славянск: Сл.гос.пед.ин-т, 1996. - С.14-15. /у співавт./

10. До питання про формування творчого мислення учнів //Єдність раціонального та емоційно-почуттєвого в освітньо-виховних системах: Науково-методичний збірник.-Харків:ХДПУ, 1996.-С.304-305.

11. Шляхи та умови формування творчої особистості //Психолого-педагогічні фактори підвищення професійної майстерності вчителя -

вихователя: Тези Всеукраїнської науково-практичної конференції.- Житомир: ЖДПІ, 1995. - С.33-34.

Тушева В.В. Формування творчої активності учнів молодших класів у процесі виконання завдань художньо-естетичної спрямованості /на матеріалі музичного мистецтва/. - Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю ІЗ.00.01 - теорія і історія педагогіки.- Інститут педагогіки АПН України, Київ, 1997.

Дисертацію присвячено питанням організації навчальної діяльності щодо виконання завдань художньо-естетичної спрямованості як способу формування творчої активності учнів молодших класів. В дисертації уточнено поняття творчої активності як якості особистості, яка формується в процесі діяльності, зокрема, творчій, і знаходить своє виявлення через якість цієї діяльності, сформованість потреби та інтересу до неї, самостійність і пізнавальну активність. Розроблено спосіб формування вказаної якості особистості, який полягає у залученні учнів до виконання системи завдань художньо-естетичної спрямованості, що веде до розвитку якостей і властивостей творчої особистості, а також до оволодіння знаннями і новими способами творчої діяльності. Запропоновано критерії і рівні сформованості вказаної якості особистості. На основі результатів дослідження розроблено методичні рекомендації, які використовуються при проведенні занять з предметів художньо-естетичного циклу в молодших класах загальноосвітньої школи і в процесі роботи з дитячим хором в музичних школах і студіях.

Ключові слова: творча активність, творча діяльність, творчі завдання художньо-естетичної спрямованості.

Тушева В.В. Формирование творческой активности учеников младших классов в процессе выполнения заданий художественно-эстетической направленности /на материале музыкального искусства/. -Рукопись.

Дисертація на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности ІЗ.00.01 - теория и история педагогики.- Институт педагогики АПН Украины, Киев, 1997.

Дисертація посвящена вопросам организации учебной деятельности по выполнению заданий художественно-эстетической направленности как способа формирования творческой активности учеников младших классов. В работе уточнено понятие творческой активности как качество личности, которое формируется в процессе деятельности, в частно-

сти, творческой, и находит свое проявление через качество этой деятельности, сформированность потребности и интереса к ней, самостоятельность и познавательную активность. Разработан способ формирования указанного качества личности, который заключается в вовлечении учеников в выполнение системы заданий художественно-эстетической направленности, ведущий к развитию качеств и свойств творческой личности, а также к овладению знаниями и новыми способами творческой деятельности. Предложены критерии и уровни сформированности названного качества личности. На основе результатов исследования разработаны методические рекомендации, используемые при проведении занятий по предметам художественно-эстетического цикла в младших классах общеобразовательной школы и в процессе работы с детским хором в музыкальных школах и студиях.

Ключевые слова: творческая активность, творческая деятельность, творческие задания художественно-эстетической направленности.

Tusheva V. V. Forming creativ initiative in the primary school in the course of performing of art-aesthetic orientid task (on the music art's materjal). The thesis for a Candidate's Pedagogical degree on speciality 13.00.01 - Theory and History of Pedagogics.

Teachers Training Institute Academy Pedagogical Sciences of Ukraine. Kiev. 1997.

The thesis is devoted to problems of the educational activities on the performing of art-aesthetic orientid tasks as means for forming creative initiative in the primary school. The idea of creative activity is defined as the personal quality, which is forming in the process of the creative activities in particular and becomes apparent in it's quality, that is interest to it independence and cognitive activity. Elaborated method of forming of this quality of personality is in the involving of the pupils to the performing of system of the art-aesthetic orientid tasks, that lead to development of the different virtues of creative initiative. It also favours mastering of new methods of creative activities and acquiring new knowledge. The criteria and levels of personal creative consciousness are proposed by the author. The methodical recommendations are working out on the basis of received results. These recommendations can be used in time of lessons on the subjects of art-aesthetic cycle in the primary school and in the process of work with child's chorus in the musicschool and studios.

Key words: creative initiative, creative activities, artaesthetic oriented creative tasks.

Об'єм I др. а.	Підписано до друку 13.08.97р.	Обл.-друк. а.-0,75
Тираж 100 пр.	Формат паперу 60x84 I/I6	Зам. 22/180

Друкарня ХВУ, м. Свободи, 6

483182

433182

AB 38.370
AB 38.370